

1996; 4. С. І. Лендау. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / перекл. з англ. О. Кочерга. Київ, 2012; 5. Є. А. Карпіловська. Метамова, мова 2-го порядку // Енциклопедія Сучасної України. Київ, 2018, т. 20, с. 275–276.

Євгенія Карпіловська

Тип словника

Тип словника – сукупність спільних ознак будови, змісту та призначення словників. Т. с. визначає його *мікроструктуру* та *макроструктуру*: склад та обсяг реєстр (об'єктів опису в словнику), склад і граматику *метамови* (мови опису реєстру), джерельну базу та ілюстрації, історико-культурні та мовознавчі коментарі до статей. Т.с. як зібрання слів з реєстром (лівою частиною статей словника) і його поясненням (правою частиною статей словника) відрізняємо від типів зібрань слів лише з реєстром (лівою частиною статей): індексів, словопоказчиків, конкордансів. Наявні класифікації Т.с. враховують такі спільні ознаки реєстру, метамови, будови та функцій словників: 1) мова (одна чи кілька); 2) одиниця реєстру (слово, частина слова, словосполука, модель слова чи словосполуки, поняття); 3) критерії добору одиниць реєстру; 4) обсяг реєстру; 5) упорядкування реєстру; 5) спосіб його пояснення; 4) характер ілюстрацій і коментарів у статтях; 5) сфера використання, адресат; 6) формат представлення, середовище функціонування, умови та спосіб використання.

Література: О. О. Тараненко. Словник // Українська мова: Енциклопедія. Київ, 2007, вид. 3, с.633–634; С. І. Лендау. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії, перекл. з англ. О. Кочерга. Київ, 2012, вид.2.

Наталія Сніжко

Металексикографія

Металексикографія (з *грец.* meta – після, за, через і лексикографія), *лінгв.* – лінгвістична дисципліна – теоретична основа лексикографії, яка узагальнює знання про принципи, історію, традиції та інновації укладання

словників різних типів і жанрів, формує методологію моделювання динаміки мовної системи та її адекватного лексикографічного опису у словниках нового покоління. Це новий напрямок макронаукового спрямування, який на межі XX і XXI століть постав на основі досягнень лексикології, лексикографії, семасіології, неології, неографії, комп'ютерної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвоконцептології, лінгвостилістики, соціолінгвістики та інших наукових галузей і зосереджений на проблемах вивчення та моделювання закономірностей розвитку мови й соціуму в глобальному полікультурному просторі.

Термін *металексикографія* ввів у науковий обіг німецький учений Г. Е. Віганд (H.E. Wiegand) 1983 р., який вважав, що предметом цієї наукової галузі є планування словника, розробка основи і написання тексту словника. В Україні термін *металексикографія* набув активного вжитку на початку XXI ст. (О. М. Демська, І. А. Казимиrowa, Н. Г. Гордієнко, Я. В. Капранов та ін.). Українські словники та теоретичні праці кінця XX ст. засвідчують високий рівень розвитку металексикографії, напр. *Словник української мови в 11 томах (1970–1980)* та академічне видання *Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія (1973 р.)*, у яких А. А. Бурячок, В. О. Винник, М. А. Жовтобрюх, М. П. Муравицька, І. С. Олійник, Л. С. Паламарчук, Л. Г. Скрипник, Т. К. Черторизька та ін. учені здійснили ґрунтовний різноаспектний опис стратифікації лексики та фразеології української мови. 1978 р. у монографії «Українська радянська лексикографія» Л. С. Паламарчук визначив теоретичний статус лексикографії, а 2005 р. польський учений П. Жмигродський у «Вступі до польської лексикографії» узагальнив, що металексикографія – це теорія і методологія лексикографічного опису, типологія словників та їхня типологічна характеристика, а також дослідження словників.

Металексикографія поглиблює теорію слова, його семантичної структури та функціонування, увиразнює вагомість парадигматичної, синтагматичної, епідигматичної, хронологічної, аксіологічної та ін. параметризації лексичного складу мови, формує нові напрями інтегрального лексикографічного відтворення динамічних змін у мові тощо. Серед наукових проблем сучасної металексикографії: лексикографічна типологія; лексикографічна критика; історія розвитку лексикографії; аспектне використання словників; засади лексикографічного опису мовних одиниць; інтегральне лексикографічне моделювання; макро- та мікроструктура словника та ін.

На основі сучасних металексикографічних узагальнень укладено новітні словники інтегрального типу *Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики* (відп. ред. Є. А. Карпіловська, 2013), *Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2-х книгах* (голова редколегії П. Ю. Гриценко, відп. ред. Л. В. Мовчун, 2017); *Український лексикон кінця XVIII – початку XXI ст.:*

словник-індекс: у 3-х т. (голова редколегії П. Ю. Гриценко, заступник голови З.Г. Козирєва); *Словник мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття* (наук. ред. Є. А. Карпіловська та З. Г. Козирєва, 2022) та написано низку колективних монографій, серед яких *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія* (2011), *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія* (відп. ред. І. С. Гнатюк, 2012); *Галактика Слова* (голова редколегії П. Ю. Гриценко, 2020); *Динаміка лексичної та фразеологічної систем української мови в лексикографічному відображенні* (відп. ред. І. С. Гнатюк, 2021); *Лексикографічна парадигма ХХІ ст.: теорія і методологія* (відп. ред. Є. А. Карпіловська, 2023); *Теоретичні засади лексикографування мовотворчості: ідіолект і узус* (відп. ред. З. Г. Козирєва, 2023).

Література: Голубовська І. О. та ін. Лінгвістичні словники і словники лінгвістичної термінології. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2014. С. 3–18; Гордієнко Н. Сучасна лексикографія як об'єкт лінгвістики. *Українська мова*. № 3. 2011. С. 67–73; Демська О. М. Вступ до лексикографії. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2010; Дубичинский В. В. Теоретическая и практическая лексикография. Вена-Харьков: Харьковское лексикографическое общество, 1998; Казимирова І. А. Метамова опису української лінгвістичної термінографії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2014. № 791. С. 109–112; Капранов Я. В. Лексикографія у її сучасних викликах. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Зб. наук. праць. вип. 11. Ужгород, 2013. С. 158–169; Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика. Львів, 2005; *Лексикографічна парадигма ХХІ ст.: теорія і методологія*. Відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ: Інституту української мови НАНУ. 2023; Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія. Київ: Наукова думка, 1978; Сніжко Н. В. Концепції новітніх тлумачних словників української мови та проблеми металексикографії. *Українська мова*. № 3. 2022. С. 3–24; Тараненко О. О. Новий словник української мови: Концепція і принципи укладання словника. Київ; Кам'янець-Подільський, 1996; Українська лексикографія та лексикологія: проблеми, завдання. *Українська мова*. 2011. № 4. С. 96–106; Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011; Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Київ: КММ, 2012; Ціхоцький І., Левчук О. Лексикографічний практикум. Навчально-методичний посібник для студентів І курсу філологічного факультету. Львів, 2013; Wiegand H. E. On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography / Herbert Ernst Wiegand. *Proceedings Papers from the Inter-*

national conference on Lexicography. Exeter: 9–12 September, 1983. P. 13–20; Żmigrodzki P. Wprowadzenie do leksykografii polskiej / Piotr Żmigrodzki. Katowice: Wy-wo Uniwersytetu Śląskiego, 2005.

Наталія Сніжко

Лексико-семантичний варіант слова (ЛСВ)

Лексико-семантичний варіант слова (ЛСВ), *лінгв.* – окреме лексичне значення (семема) у структурі багатозначного слова, яке в тлумачному словнику позначено певною арабською цифрою або двома скісними чи вертикальними рисками і має дефініцію. Під цифрою **1** постає первинне значення полісемічного слова, під наступними – вторинні, утворені внаслідок метафоричних або метонімічних перенесень такого значення. Сукупність усіх ЛСВ слова (семем) утворює його семантичну парадигму і відображає внутрішньослівні системні відношення – ланцюжкову, радіальну або ланцюжково-радіальну полісемію. Кожне моносемічне слово має один лексико-семантичний варіант (семему).

На основі спільних інтегральних сем (архісем), які виділяють у семантичній структурі кожного ЛСВ (семемі), слова об'єднують в лексико-семантичні поля, внаслідок чого лексико-семантичну систему мови можна уявити як сукупність лексико-семантичних полів, які перекривають одне одного. На основі таких перетинів постають моделі багатозначності, що засвідчують динаміку семантичного розвитку мови та закономірності універсального і національного мовомислення.

Термін ЛСВ важливий для моделювання поняттєвої структури мови, дослідження синонімії, антонімії та омонімії, а також для диференціації понять **лексема** (двопланова одиниця, що становить слово у сукупності усіх його форм і значень), **семема** (однопланова одиниця плану змісту, ЛСВ, який є реалізацією лексеми у процесі мовлення і становить собою сукупність ієрархічно організованих сем) та **сема** (елементарний компонент значення, який реалізується в семемі).

Література: Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. М.: Наука, 1974; Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: Підручник. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006; Клименко Н. Ф., Пещак М. М., Савченко І. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики. Київ: Наукова думка, 1986; Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ: Видавничий центр